

Шомпол О.А.*

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

У статті розглядаються міжнародно-правові аспекти забезпечення екологічної безпеки.

Ключові слова: міжнародне екологічна безпека, принципи міжнародної екологічної безпеки, природні ресурси.

В статье рассматриваются международно-правовые аспекты обеспечения экологической безопасности.

Ключевые слова: международная экологическая безопасность, принципы международной экологической безопасности, природные ресурсы.

The international law aspects of the provision of the ecological security are reviewed in the article.

Key words: international ecological security, principles of the international ecological security, natural resources.

Постановка проблеми. Історія розвитку міжнародного еколого-правового регулювання обумовлений необхідністю охорони об'єктів міжнародно-правової охорони природи, як комплексних природних систем (комплексів), природних об'єктів міжнародного значення. Проте, ХХ століття характеризується погіршенням стану навколишнього природного середовища та його негативним впливом на життя і здоров'я людини, що зумовило звернення уваги міжнародного співтовариства на формування нового напрямку еколого-правової охорони – забезпечення екологічної безпеки.

Відповідні актуальні тенденції знайшли своє відтворення не лише при прийнятті низки міжнародно-правових угод щодо забезпечення екологічної безпеки, а й поживаленням наукових дискусій щодо тенденцій розвитку всього міжнародного еколого-правового регулювання.

Актуальність. Актуальність даної теми обумовлена необхідністю дослідження нових напрямів правового забезпечення екологічної безпеки, як на національному та міжнародному рівнях.

Метою даної статті є розгляд міжнародних еколого-правових угод, які закріплюють правові засади забезпечення екологічної безпеки та окремі питання їх реалізації на національному рівні.

Ступінь наукової розробки проблеми. Варто також відзначити, що значним допоміжним інструментом, в цьому аспекті, є юридична наука, яка накопичила певний науковий потенціал наукових еколого-правових досліджень. Проблеми забезпечення міжнародної (глобальної) екологічної безпеки досліджувались в роботах вітчизняних та

* асистент кафедри трудового, земельного та екологічного права юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

російських вчених О.С. Колбасова, М.М. Копилова, А.В. Кукушкіної, В.П. Кириленко, М.О.Медведєва, О.С. Тимошенка [2] та інших.

Виклад основного матеріалу дослідження. Концепція екологічної безпеки являє собою логічний результат еволюції проблеми охорони навколишнього середовища. Спочатку, на рубежі XIX-XX ст., ця проблема розумілася переважно у двох аспектах: консервативна охорона природи шляхом створення природних резерватів і «розподіл» природних ресурсів між зацікавленими державами. Пізніше вона пов'язувалася головним чином із забрудненням навколишнього середовища. Нарешті, нині запанував цілісний, біосферний підхід, що вимагає однакового застосування науково обґрунтованих обмежень будь-яких впливів людини на навколишнє середовище, будь то внесення речовини або енергії в природні цикли або енергії в природні цикли або їх вилучення з метою збереження рівноваги основних сформованих у природному середовищі взаємодій, оскільки її порушення призведе до катастрофічних наслідків[3, с.84-92].

Екологічна безпека є одним з головних компонентів міжнародної безпеки, що визнано міжнародним співтовариством у відповідних резолюціях Генеральної Асамблеї ООН від 5 грудня 1986 р. і 7 грудня 1987 р. Причому захист і поліпшення навколишнього середовища, раціональне використання природних ресурсів тісно пов'язані з забезпеченням міжнародної безпеки у всіх її аспектах, припиненням гонки озброєнь і роззброюванням, у першу чергу ядерним. Правове регулювання в цій сфері поступово всіляко розширюється, воно складає важливий напрямок міжнародно-правового регулювання, яке розвивається і як в складі міжнародного екологічного права, так і в межах права міжнародної безпеки.

Основні положення концепції міжнародної екологічної безпеки були сформульовані в Комюніке Берлінської наради Постійного консультативного комітету країн-членів Організації Варшавського Договору (1987 р., травень).

Значний стрибок у розвитку концепції міжнародної екологічної безпеки означився після проведення Наради Політичного консультативного комітету держав-учасниць Варшавського Договору (Варшава, 1988 р., червень) [4]. На цій нараді було прийнято важливий документ із питань забезпечення екологічної безпеки — «Наслідки гонки озброєнь для навколишнього середовища й інші аспекти екологічної безпеки». В ньому визначені основи концепції міжнародної екологічної безпеки, покликаної сприяти стійкому і безпечному розвитку всіх держав і створенню сприятливих умов для життя кожного народу і кожної людини, було розроблене державами-учасниками Варшавського Договору програму негайних дій по забезпеченню екологічної безпеки на основі самого широкого і відкритого міжнародного співробітництва, що являла собою значний переворот в сфері забезпечення міжнародної екологічної безпеки для пострадянських країн. У зазначених документах, міжнародна екологічна безпека розглядається, як така, що має сприяти сталому і безпечному розвитку усіх держав і створенню сприятливих умов для життя кожного народу і кожної людини, що передбачає такий стан міжнародних відносин (підкреслено Ш.О.), за якого забезпечується збереження, раціональне використання відтворення і поліпшення якості навколишнього середовища.

На доктринальному рівні розглядають основні характерні риси притаманні міжнародній екологічній безпеці: екологічна безпека є всеохоплюючою, рівною і справедливою для всіх учасників міжнародного спілкування; екологічна безпека перебуває у органічному взаємозв'язку з військово-політичною, економічною та гуманітарною безпекою; екологічна безпека ґрунтується на суверенітеті держав над своїми природними ресурсами, а також зобов'язані не завдавати шкоди навколишньому середовищу інших держав і районам за межами національної юрисдикції; екологічна безпека ґрунтується на співпраці держав, а також недержавних факторів у сфері охорони навколишнього середовища; екологічна безпека передбачає належний організаційно-правовий механізм реалізації на

національному та міжнародному рівнях, а також потребує розробки ефективного інструменту міжнародно-правової відповідальності держав у цій сфері [5].

Принципи міжнародної екологічної безпеки ґрунтуються, на принципах, сучасного міжнародного права, на принципах, що покладені в основу формування всезагальної системи міжнародної безпеки (ВСМБ), та, на принципах і основних засадах формування міжнародного екологічного права.

На думку О.С. Тимошенко, для трансформації у принципи міжнародної екологічної безпеки найбільше придатні принципи воєнно-політичної безпеки. По-перше, воєнно-політичний розділ ВСМБ є найбільше розробленим, а по-друге, існує особливий зв'язок цих двох елементів ВСМБ, який обумовлений спільністю їх завдань – збереження людської цивілізації та забезпечення її виживання. На основі вищевикладеного Тимошенко О.С. пропонує наступні принципи міжнародної екологічної безпеки: принцип рівної (однакової) екологічної безпеки, принцип заборони екологічної агресії, екоциду, принцип регулярного обміну інформацією про екологічні ситуації на національному та регіональному рівнях, принцип контролю за дотриманням узгоджених вимог екологічної безпеки, принцип попередження транскордонної екологічної шкоди, принцип співробітництва в надзвичайних екологічних ситуаціях, принцип науково-технічного співробітництва у сфері охорони навколишнього середовища, принцип мирного врегулювання спорів, пов'язаних з транскордонним впливом на навколишнє середовище, принцип міжнародної відповідальності за транскордонну шкоду [3, с.89-91].

Можна погодитись і з наступною тезою Тимошенко О.С. про ще один елемент системи міжнародної екологічної безпеки – право на сприятливе навколишнє середовище. Проте, на нашу думку, доцільно розглядати даний принцип через призму права на безпечне навколишнє середовище (право на екологічну безпеку). Даний принцип, на нашу думку, є ключовим у системі міжнародної екологічної безпеки та носить полісистемний, комплексний характер.

Реалізація та розвиток даних принципів здійснюється через правотворчу діяльність держав і міжнародних організацій у розробці міжнародних норм екологічної безпеки та призвела до значного збільшення нормативного матеріалу і цій сфері, обумовила різноманітність форм викладення міжнародних домовленостей, як то: договорів, декларацій, хартій, резолюцій, конвенцій та інше.

В даний час прийнято понад 300 міжнародно-правових актів як двосторонніх, так і багатосторонніх, в сфері охорони навколишнього середовища та забезпечення екологічної безпеки, зокрема, щодо захисту атмосфери, запобігання забруднення морів і океанів, обмеженню використання хімічних речовин, збереженню різних екосистем, флори і фауни. Розширюється співробітництво держав по охороні природи, активізується діяльність міжнародних організацій.

Сучасний стан міжнародно-правового регулювання у сфері забезпечення екологічної безпеки обумовлює необхідність реалізації міжнародно-правових зобов'язань державами на національному рівні. Україна, як суб'єкт міжнародного права, є учасницею багаточисельних міжнародних угод та є членом міжнародних урядових організацій, прийняла різноманітні за змістом, формою та характером міжнародно-правові зобов'язання у сфері забезпечення екологічної безпеки.

У процесі розгляду проблеми реалізації міжнародно-правових зобов'язань України у сфері забезпечення екологічної безпеки виникає необхідність у проведенні їх класифікації.

На науковому рівні проблеми визначення, тлумачення та реалізації міжнародно-правових зобов'язань державами були предметом досліджень науковців-фахівців у галузі

міжнародного публічного права (В.А. Василенко, О.С. Гавердовський, А. М. Талалаєв та інші).

У міжнародно-правовій літературі питання наукової класифікації міжнародно-правових зобов'язань держав у різних сферах розглядається через призму класифікації міжнародно-правових норм.

Проблеми правової класифікації міжнародних норм на теоретичному рівні пов'язані, в першу чергу, із значним різноманіттям характеристик міжнародно-правових норм, а саме: значною кількістю форм їх вираження, характером регулятивного впливу, їх функціональною роллю у правовому регулюванні.

Проблеми правової класифікації міжнародно-правових норм, у тому числі у сфері забезпечення екологічної безпеки, пов'язані не тільки із розумінням та тлумаченням низки міжнародно-правових актів, але й із змістом діяльності держав щодо їх фактичної реалізації на міжнародному та національному рівні.

Особливості міжнародно-правового регулювання забезпечення екологічної безпеки обумовлені самим характером та ознаками екологічної безпеки, як об'єкта права, та особливим характером правовідносин щодо забезпечення екологічної безпеки на міжнародному рівні.

Враховуючи зазначене, пропонуємо розглядати питання класифікації міжнародно-правових зобов'язань України у сфері забезпечення екологічної безпеки через призму предметного підходу, зокрема через зміст правовідносин щодо забезпечення екологічної безпеки на міжнародному (глобальному або транснаціональному) рівні.

За змістом правовідносин у сфері забезпечення екологічної безпеки, що врегульовані нормами міжнародного права, на нашу думку, міжнародно-правові зобов'язання можна згрупувати наступним чином:

- зобов'язання держав щодо створення умов для забезпечення реалізації та захисту права людини на безпечне навколишнє середовище;
- зобов'язання держав щодо врегулювання різних видів екологічно небезпечних видів діяльності з метою забезпечити попередження прояву екологічної небезпеки;
- зобов'язання держав щодо попередження та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру.

Для виконання взятих на себе Україною зобов'язань за міжнародно-правовими угодами, необхідним видається не лише імплементація норм міжнародного права в національне законодавство, а й приведення ряду нормативно-правових актів України в сфері забезпечення екологічної безпеки у відповідність з вимогами міжнародно-правових угод. Одним із засобів відповідної оптимізації законодавства є вдосконалення правового регулювання у відповідній сфері. Відповідний процес характеризується в якості діяльності відповідних нормотворчих органів держави, яка в якості мети нормотворчого процесу ставить врахування співвідношення національних правових моделей забезпечення екологічної безпеки та відповідних міжнародно-правових механізмів.

Таким чином, з метою приведення у відповідність існуючих підходів та механізмів забезпечення екологічної безпеки як на національному рівні так і міжнародному рівні, актуальним, на нашу думку, є пошук оптимальних механізмів вдосконалення національного законодавства, в тому числі щодо виконання взятих на себе Україною зобов'язань за міжнародно-правовими угодами.

Висновки. Розглянувши окремі аспекти міжнародно-правового регулювання екологічної безпеки можна зробити наступні висновки, по-перше, на міжнародному рівні сформувалася система міжнародно-правових норм щодо забезпечення екологічної безпеки, які об'єктивуються у міжнародно-правових документах; по-друге, реалізація міжнародно-правових зобов'язань України у сфері забезпечення екологічної безпеки на національ-

ному рівні вимагають пошуку оптимальних механізмів вдосконалення національного законодавства, і саме, наукова класифікація міжнародно-правових зобов'язань України щодо забезпечення екологічної безпеки може бути використана з цією метою; по-третє, застосування такого підходу, як класифікація, на нашу думку, дозволяє більш ретельно розглянути міжнародно-правові зобов'язання України у сфері забезпечення екологічної безпеки з точки зору видів, способів та організаційно-правових форм діяльності держави щодо їх реалізації на національному рівні.

Література

1. Балюк Г.І. Міжнародно-правові засади співробітництва України у сфері нерозповсюдження ядерної зброї / Г.І. Балюк // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. – 2001.– №41 – С. 23-27; Кравченко С.М. Право на забруднення чи право на життя: зміна клімату та права людини./Кравченко С.М. //Екологія. Право. Людина. – №8-9. – С.10-21; Краснова М.В. Екологічна інформація: поняття, види та ознаки / Краснова М.В.// Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. – 1998. - № 36.- С.27-30; Краснова М.В. Проблеми імплементації в Україні положень Орхуської конвенції./ Краснова М.В.// Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. – 2000. – №40. – С.30-35; Малишева Н.Р. Гармонизация экологического права в Европе / Малишева Н. Р. – Київ: 1996. – 232с.
2. Кириленко В.П. Принцип экологической безопасности в современном международном праве/Кириленко В.П.//Правоведение. – 1989. – №3. – С.49-53; Тимошенко А.С. Глобальная экологическая безопасность – международно-правовой аспект/ Тимошенко А.С.//Советское государство и право. – 1989. – №1. –С.84-93.
3. Тимошенко А.С. Глобальная экологическая безопасность – международно-правовой аспект/ Тимошенко А.С.//Советское государство и право. – 1989. – №1. –С.84-92.
4. Совещание Политического консультативного комитета государств-участниц Варшавского договора, Варшава, 15-16 июня 1998г.: Документы и материалы. – М.: Политиздат, 1988. – С.18-19.
5. Задорожній О.В., Медведєва М.О. Міжнародне право навколишнього середовища: підручник для ВНЗ / Київ. нац. ун. ім. Тараса Шевченка, Ін. міжнар. відносин. – К.: Видавничий дім «Промінь», 2010. – С.108-109.